

Martin József

TÁRCÁK ÉS TÁRCAÍRÓK AZ UJSÁG KEZDETI IDŐSZAKÁBAN

„...direktívát senkitől, még gróf Tisza Istvántól sem fogadok el.”*
Gajári Ödön

Kevés műfajról írtak oly sokat és sokfélet, mint a tárcáról, s kevés lapban mutatkozik meg olyan változatosan a sokarcú tárca, mint az 1903 decemberében útjára indított *Az Ujság*ban. A politikai napilap alapításakor már virágzott a fővárosi – jelentős részben liberális – sajtó¹, a Szabadelvű párti, Tisza István szűkebb környezetéhez tartozó Gajári Ödön² szerkesztésében megjelenő lap mégis hamar megtalálta helyét a sajtópiacon, a kezdeti 15 ezerről még 1904-ben 40 ezerre, az évtized végére pedig hatvanötezerre emelkedett a példányszáma. A kor sajtóviszonyait jól ismerő, ugyancsak hírlapíró Róna Lajos így ír erről: „Nagy elánnal indult *Az Ujság*. A meglévő lapok csinálták a maguk dolgát, amint megszokták, de *Az Ujság* megérezte az új idők szelét, a nemrégiben kialakult bulvárlapok frissesége kétségtelenül nagy hatással volt az alapító Gajári Ödön intencióira. Szakítani akart a régi, nehézkes ujságcsinálással, technikai újításokat hozott, a lap első oldalán, fenn, a két középső hasábon kapott helyet A Rovás, a vezércikk megkurtult és belül is egész sereg technikai újítás és új rovat fogadta az olvasót.”³ Róna helyesen jegyzi meg, hogy a frissiben alapított politikai napilapot sokan Tisza István „új lapjának” tekintették, a „két középső hasáb” megjelölés viszont nem teljesen helytálló, mivel a kezdeti időszakban há-

* A szövegek idézésekor megtartottam az eredeti helyesírást és az adott újság tipográfiai jelzését a kurziválásra vagy ritkításra (M.J.)

¹ Itt és a továbbiakban vö. BUZINKAY Géza 2008a.

² Gajári Ödön (1852–1919) politikus és lapszerkesztő, Szabadelvű párti képviselő, majd főrendiházi tag. 1890-től a *Nemzet* c. napilap, majd 1903-tól haláláig *Az Ujság* felelős szerkesztője. A kor több híres kiadójával és újságírójával együtt 1910-ben a főváros legnagyobb adófizetői közé tartozott. In: *Új Idők Lexikona*, 11–12. köt. 2649 p., valamint BUZINKAY Géza 2008: 102–103. pp.

³ RÓNA Lajos 1930: II. köt. 411. p.

rom hasábos tördelésben jelent meg az újság, így *A Rovás* szükségképpen az első két hasábra került, s olykor áthúzódott még a harmadikra is, de szinte mindig úgy, hogy alatta legyen még hely a gyakran szignó nélküli, máskor a szerző nevét föltüntető vezércikknek. Az olvasótábor gyorsan bővült, amint Róna írja – talán némi túlzással – „*a magyar értelmiség lapja lett*”⁴, tehát a Tiszák mellett kitartó „*dzsentrí és mágnáscsaládok*” mellett az olvasók közé „*nagy számmal sereglődött be a városi polgárság. A kereskedők, a nagyobb iparosok és főként a lateinerek.*”

A nagyon kiterjedt hírszolgáltatás és a sokfelől érkező, gördülékeny tudósítói beszámolók mellett a siker talán legfontosabb összetevője, hogy a felelős szerkesztő kitűnő erőket szerződtetett a laphoz, olyan írókat és újságírókat, akik bár nagyon sok mindenben különböztek, írásaik azonban szinte eleve garantálták a magas színvonalat, a stílusok és vélemények sokféleségét. Az öt főmunkatárs ábécé-sorrendben, ahogyan az induláskor a lap hirdetésében olvasható volt: Herczeg Ferenc, Kóbor Tamás, Kenedi Géza, Kozma Andor és Mikszáth Kálmán. Ám nem csupán ők írtak tárcákat, 1904-ben a neves és kevésbé neves tárcáírók közé tartozott többek között Arányi Miksa dr., Gaál Mózes, Fényes Samu, Krúdy Gyula, Radó Sámuel dr., Szomaházy István, Thury Zoltán, Tömörkény István, Váradi Antal és még mások. Igazat lehet adni annak a szerkesztői üzenetnek, amely a lap március 8-i számában jelent meg, egy fiatal írónak címezve.⁵ „*Nézzé csak a mult heti tárcáíróinak jegyzékét s adjon tanácsot, melyiket kellett volna félretenni, hogy Ön esetleg korábban kerülhessen sorra*” – így az üzenet, s utána vasárnapról vasárnapig a tárcáírók sora: Kenedi Géza, Kozma Andor, Thury Zoltán, Mikszáth Kálmán, Szomaházy István, Ambrus Zoltán, Herczeg Ferenc. Mi tagadás, ebből a névsorból valóban nehéz lett volna bárkit kihagyni, s azt a mesterség- és műveltségbeli kvalitást, amelyet a felsoroltak képviselnek, bárki mai szerkesztő elirigyelheti. Ám mielőtt bemutatnék néhányat a felsoroltak munkái közül, már nem halogatható tovább a kérdés, hogy a jelen dolgozatban mit is tekintek tárcának. Nem kísérlem meg műfajelméleti oldalról a definícióadást, s az a tézisem, hogy csakis magából a szövegből indulhatunk ki, vagyis önmagában attól, hogy egy írás – a klasszikus meghatározás szerint – vonal alatt van, még nem föltétlenül minősül tárcának, s fordítva, *Az Újság* első évében sok olyan írást olvashatunk, amelynek tördelése nem felel meg e szabálynak, viszont a szövegelemzés és az újságírói gyakorlat alapján bizvást tekinthető annak. A továbbiakban ezt igyekszem bizonyítani, s tudós elemzők, irodalomtörténészek, no meg írók segítségével mutatom be, hogy mit is várhat az olvasó – egy tárcától.

⁴ RÓNA Lajos 1930: II. köt. 411–412. pp.

⁵ *Az Újság*, 1904. március 8. 17. p.

Móricz Zsigmonddal kezdem, amit az indokol, hogy a pályakezdő Móricz is munkatársa volt a lapnak,⁶ bár az alapítástól 1904 végéig tárcát nem írt, *Az ostor* címmel egy elbeszélése jelent meg ebben az időszakban,⁷ viszont sokszor publikált gyerekverset vagy mesét a lap vasárnapi mellékletének három(!) oldalas gyerekrovatában. A Nyugat 1910. I. kötetében megjelent Mikszáth-nekrológiát⁸ Móricz lényegében arra az elgondolásra építi, hogy a Mikszáth-tárca „*az írásgourmet legizesebb csemegéje*” és „*Mikszáthnak minden ujsága, eredetisége, nagy sikere és nagy értéke itt van: a tárcában.*” Van mit vitatni Móricz értékítéletében – nem azt, amit megír Mikszáthról, hanem amit nem említ, hiszen alighanem aránytévesztés Mikszáthot csak hírlapíróként méltatni –, de eközben kétségkívül plasztikus jellemzését kapjuk e „sajátságos” műfajnak, amiként Móricz a tárcát aposztrofálja. Eszerint a Mikszáth-tárcát három nagy kvalitása tette nagygyá: a „*bámulatos újságírói érzék*”, „*az írói tehetség*” és e kettő alapja: „*Mikszáth a magyar gentry diskuráló tehetségét virágoztatta ki irodalmilag.*” Móricz még „*közvetlen hangunak*” is nevezi e műfajt, s ha a „*dszentri diskuráló tehetségét*” emlegető megjegyzéstől eltekintünk, akkor itt megtaláljuk mindazt, amit a tárca olvasója, a 19. század második felében, a századelőn vagy akár manapság is elvár a tárcáirótól: az írói és újságírói kvalitást, a könnyed hangvételt, az ínycsokor igényeket is kielégítő árnyalt fogalmazást. *Az Ujság* első esztendőjének vonal alatt megjelent első oldalas tárcáinak jelentős része megfelelt ezeknek a móriczi követelményeknek, mindenekelőtt persze maga Mikszáth, aki számos más lapban is publikált. *Az Ujság* első évében alig írt kifejezetten szépirodalmi tárcát – inkább: tárcanovellát – Gajári lapjába, ebben az időszakban csak egy igazi kivétel akad, a december 27-étől négy folytatásban megjelenő *A számóczák útja*.⁹ Tárcáinak túlnyomó többsége valamilyen politikai eseményhez kapcsolódik, vagy nekrológszerűen méltat egy neves elhunytat, olykor a rá jellemző derűs kedélyességgel beszéli el a lapsinálás belső dolgait, jól ráérezve arra, hogy a közönség nagyon is szívesen pillant a kulisszák mögé.

A szemtanú hitelességével, a tudósítás műfaji elemeit is használva, közöl hosszú tárcát Scarron álnévvel a lap 1904. novemberi 20-i számában¹⁰, két nappal a nevezetes – vagy: hírhedt – „zsebkendőszavazás” után.¹¹ Mikszáth lényeglátására és pompás (újság)írói fordulataira csak két rövid példa: mindjárt a tárca elején maradandót mond: ezt az ülést „*sokáig fogják emlegetni különböző kommentárokkal*”, aztán pedig nyomban megvonja a mérleget, politikai szempontból: „*A végeredmény egy sebesült (a parlamentárizmus) és egy halott (az*

⁶ BUZINKAY 2008: 58. p.

⁷ *Az Ujság*, 1904. november 13. 37. p.

⁸ MÓRICZ Zsigmond: Mikszáth Kálmán. *Nyugat*, 1910. 713–717. pp.

⁹ MIKSZÁTH Kálmán: *A számóczák útja*. *Az Ujság*, 1904. december 27., 28., 29., 30. számok

¹⁰ Scarron [Mikszáth Kálmán]: *Az epilóg*. *Az Ujság*, 1904. november 20. 1–4. pp.

¹¹ L. bővebben: ROMSICS Ignác 2005: 72. p., és KOZÁRI Mónika 2009: 96. p.

obstrukció).” Míg a zsebkendőszavazás minden igényes történeti feldolgozásban megtalálható, Kemény János báró és Szontágh Pál belső titkos tanácsossá történő kinevezését legfeljebb a kor tudományos kutatói tartják számon, ám a történelmi mércével lényegtelen epizódot Mikszáth menti meg a teljes elfeledéstől.¹²

A lapcsinálás műhelyébe is bepillantatható az olvasó *Turkálás az istenekben* című tárca jóvoltából, amelyben Scarron – Mikszáth – azt beszéli el, hogy a lap vezető munkatársai, élükön „a képzeletbeli ezüst sápját” megfújó Gajári felelős szerkesztővel megtárgyalják, kitől közöljenek legközelebb folytatásos regényt.¹³ Az olvasó megtudhatja, hogy a vitában mit mondott a másik két főmunkatárs, Kozma Andor és Herczeg Ferenc, mit az akkori időkben színikritikus, Keszler József,¹⁴ s egy „*abczug Dickens*” megjegyzés után miként esett a választás mégis a neves angol író „*gyönyörű munkájára*”, az *Ódon ritkaságok boltjára*. Másik tárcájában Mikszáth bájos nehezteléssel teszi szóvá, hogy a megelőző lapszámban neve olyan írás alá került, amelynek nem ő a szerzője.¹⁵ Bizony, az ilyen tévesztésért a sajtó világában már jó ideje dühödöt elutasítás dukál, amiből a rendszerint nagyon szűkszavú közleménybe már semmi nem szivárogo át, s az olvasó kénytelen beérni egy semmitmondó helyesbítéssel, bocsánatkéréssel. Nem így Mikszáth kortársai: ők megtudják, hogy Mikszáth nem bakafántos ember, s nem vész össze a szerkesztővel, amiért idegen cikk alá íratta a nevét, „*mikor én még a magam írásait is ál-néven, Scarron-nal jelzem, annyira kimélvén a saját nevemet, mint az öreg butort szokták, hogy huzatot tesznek rá. De én nem vagyok kötekedő, s hizeleg is egy kicsit a hiúságomnak, hogy te énbőlőlem két példányt tartasz a lapnál.*” A lapkészítés folyamatába becsúszott tévedés másoktól eltérően Mikszáthnak arra adott alkalmat, hogy elmesélje, ő miként keresett egyszer „protekciót” egy ismerősének, akit járásbíróvá akart volna kineveztetni az igazságügy-miniszterrel. Ebben az egyetlen egy esetben sem járt sikerrel, de nógrádi barátja mégis megkapta a hön óhajtott állást – tőle, a protezsálótól teljesen függetlenül. A magyarázat a mindenkor magyar viszonyokban rejlik: Mikszáth egyik legbensőbb barátja, a szabadelvűek klubjában úgy megtámadta a minisztert, hogy „*a piros szék recsegni kezdett alatta. Ő excellenciája kombinálni kezdett...*” Vagyis azt hitte, hogy Mikszáth csatasorba állította barátját, ezért gyorsan kinevezte a nógrádi ismerőst járásbíróvá. Ezt az egy sikerét is „*a véletlen okozta*”, vonta le a következtetést az író, az olvasó pedig mosolyogva

¹² Scarron [Mikszáth Kálmán]: Nem kell mindent tudni. *Az Ujság*, 1904. június 19. 1–4. pp.

¹³ Scarron [Mikszáth Kálmán]: *Turkálás az istenekben*. *Az Ujság*, 1904. április 12. 1–4. pp.

¹⁴ Keszler József (1846–1927) hírlapíró és kritikus. Az Országos Színiakadémia és a tanárképző intézet tanára, francia lektor, egyetemi előadásait a *Fővárosi Lapok* is közölte. A *Pester Lloyd* majd *Az Ujság* nagy tekintélynek örvendő színházi kritikusa, bírálatait egyéni, franciás hang jellemezte. In: *Uj Idők Lexikona* 15–16- köt., 3796. p.

¹⁵ Mikszáth Kálmán: Mesék a protekcióról (Levél Gajári Ödönhöz). In: *Az Ujság*, 1904. április 1. 1–3. pp.

tehetette le a lapot, feledve, hogy a derút fakasztó fordulatot történet életre hívója – egy bosszúság volt.

A Mikszáth-tárcák többsége az első oldalon kezdődött, s az első oldalon szinte mindig volt tárca – olykor a többi naphoz viszonyítva nagyon kis terjedelmű, mindössze nyolc oldalas hétfői újság nem közölt a nyitó oldalán ilyen műfajú írást. A felelős szerkesztő és munkatársai így is jelezték, hogy nagyon fontosnak tartják ezt a műfajt: híryanag híján a vonal alatt közölt tárca osztozott az első oldalon a már említett *Rovással* és a vezércikkkel. Az első oldalas tárcaszerzők és a főmunkatársak sorában Mikszáth mellett a legnépszerűbbek közé tartozott Herczeg Ferenc¹⁶. Ő sem elsősorban irodalmi hangvételű tárcanovellát közölt a lapban – bár erre is akad példa¹⁷ –, hanem egy-egy eseményhez fűz megjegyzéseket. A *Magyar színműirodalom* című tárcájában a tudományos akadémia kerekein belül megalakult Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete megalakulását köszöntötte, s amellett érvelt, hogy Goethe, Lessing, Schiller és más óriások mellett is szükség van „*a nemzeti kultúra kezdetleges és szegényes termékeire*”, s máig vállalható módon érvel amellett, hogy – 1904-ben járunk –, hogy „*a szenny, melyet egy Dosztojevszkij vagy egy Gorkij bemutat, tisztít.*”¹⁸ Oroszországi utazásáról tárcasorozatban számol be Herczeg, s a részletek mellőzésével pusztán a nyitó cikk egyik gondolatát idézem föl, amely átível az azóta lepergett évszázadon, pedig ez idő alatt többször fenekestül fordult föl az orosz – és persze az egész – világ: „*...de azt is tudom, hogy a ki valaha Oroszországban járt, annak lelkében legyőzi a nép iránti részvét a hivatalos Oroszország ellen érzett ellenszenvet is.*”¹⁹ Ha stilisztikailag nem tündököl is e mondat, a mindenkori rendszertől alighanem független jelenséget Herczeg nagyon pontosan ragadja meg.

¹⁶ Herczeg Ferenc (1863–1954) író, szerkesztő. Német anyanyelvűként a magyar nyelvet csak tanulmányai során, 1874 után sajátította el. Jogot végzett, első írásai németül jelentek meg, magyarul először 1887-ben publikált. Regénytrilógiája, amelynek különösen két kötete – a Gyurkovics leányok és a Gyurkovics fiúk – lett népszerű, a dzsentrilétet mutatja be, ha nem is a nagy elődök szintjén. Mégis a Jókai és Mikszáth képviselte hagyomány folytatóját látták személyében. Sikeres drámaíró (Bizánc, Kék róka). Közéleti személyiségként kivételezett írója volt a két világháború közötti irodalomnak: főrendiházi tag lett. Politikusként – mint kormánypárti képviselő – már jóval korábban, 1896-ban bekerült a parlamentbe. Publicisztikája politikai tevékenységének része volt: az Új Idők szerkesztőjeként, majd 1911–1918 között Tisza István Magyar Figyelője szerkesztőjeként is jobboldali irányt képviselt, amelytől mint a Revíziós Liga elnöke egészen az irredenta mozgalomig jutott. 1949-ben törölték az Írószövetség tagjainak sorából, MTA-tagságát 1989-ben állították helyre. In: Magyar Nagylexikon, 9. köt. 392. p.

¹⁷ Herczeg Ferenc: Kleopátra királynő lovagja. *Az Ujság*, 1904. április 3. 1–4. pp.

¹⁸ Herczeg Ferenc: Magyar színműirodalom. *Az Ujság*, 1904. január 9. 1–3. pp.

¹⁹ Herczeg Ferenc: Moszkvai fantáziák I. *Az Ujság*, 1904. július 10. 1–2. pp.

Kiemelt helye van a lap főmunkatársainak sorában Kóbor Tamásnak.²⁰ A maga idejében ünnepezt író és újságíró egyik erőssége a lapnak: tárcaíróként is szerepel az első oldalon, s belül két álnéven is – Cras (vagy: Cras.) és Riporter²¹ – jegyzi cikkeit; ez utóbbiak közül a szöveg alapján szinte mindegyik tárcának minősíthető, bár az egykori szerkesztő nem vonal alá tördelte őket. Nem lehet azonban Kóbor *Az Ujság*-beli tevékenységéről szólni a már többször is emlegetett *Rovás* nélkül. Annál kevésbé sem, minthogy a rendszerint három írás – mai műfaji megjelöléssel: glossza vagy rövid jegyzet – szövegei közel állnak a tárca műfaji sajátosságaihoz is, de találobb Nagy Endre, aki „*a magyar közélet három remekbe metszett tükörcsüdjének*” nevezte a *Rovásokat*.²² A hangsúlyozottan Tisza-párti és soha nem szignált *Rovások* túlnyomó többségét vitán felül Kóbor írhatta, ezt a harmincas évek több szerzője megerősíti.²³ Mindamelllett érdekes, hogy dr. Szabó László jóval korábbi, *A modern újságírás* című kötete az „utolsó idők” három nagy újítása között említi a *Rovást* – a *Pesti Hírlap* „esti levele” és az *Az Est* vezércikke mellett –, de az akkori sajtót jól ismerő, s arról több könyvet publikáló szerző egyetlen egyszer nem említi sem Kóbor nevét, sem a *Rovások* szerzőségének kérdését.²⁴ Mindezek előrebocsátásával kell megjegyezni, hogy a lap első teljes évfolyamában két szövegrész azt tanúsítja, hogy – legalábbis ebben az időszakban – nem feltétlenül írt minden *Rovást* Kóbor. A kortársak kíváncsiságát nyilván fölkelte, ki is a gyorsan népszerűvé vált rovat szerzője, ezért üzenhette 1904 februárjában B.R.R. budapesti olvasónak a szerkesztő: „*A Rovás-t közönségesen nem egy fej írja, ha olykor (kiemelés tőlem – M.J.) egy kéz is. A főlszínen lévő kérdéseket szerkesztőnk társaságában főbb munkatársaink megbeszéljük. Egyiknek is van ötlete vagy fordulata, a másoknak is. Jó barátságban lévén egymással, 'eszméit' senki sem tekinti szentségnek. Egyik enged, a másik told, vagy mindnyájan helyeselnek. Szóval összetesszük az eszünket. Éppen azért, a mi ott mondva van, annak sulya is van. Mivel pedig mindenki (ki-*

²⁰ Kóbor Tamás, eredeti nevén Behrmann Adolf (1867–1942) író, újságíró. Jogi diplomát szerzett, banktisztviselőként dolgozott. A Hét egyik szerkesztője, ill. a lap mindenese lett. Számos lap szerzője, a Magyar Újság vezércikkírója, haláláig munkatársa a Pesti Hírlapnak. Egyik alapítója és főmunkatársa az 1903-ban indult Tisza-párti *Az Ujságnak*. Budapest regényírójaként, a naturalista regény első magyarországi művelőjeként tartották számon. Budapest című műve megjelenésekor (1901) az év könyvszenzációja volt. Magyar Nagylexikon, 11. köt. 156–157. pp.

²¹ GULYÁS Pál 1978: 102., 373. pp.

²² Nagy Endre: A bölcs ember. *Színházi Élet*, 1934. 14. sz. 10–11. pp. idézi: KÓBOR Tamás 1999: 236. p.

²³ Ld. a *Budapesti Negyed* 1999 tavaszi számában a szerkesztő Sánta Gábor tanulmányát, valamint a már említett Nagy Endre-cikk mellett Halasi Fischer Ödön cikkét: „*Kóbor Tamás a magyar naturalizmus egyik úttörője és kiteljesítője, a városi polgárság létkérdéseinek megszólaltatója, akinek magas színvonalú Rovás-ai, újságcikkei és egész irodalmi munkássága minden civilizált magyar magyar polgárnak megbecsülését vívták ki.*” In: Uő: *Az író tegnap és ma. Ujság*, 1935. március 135. p. Idézi.: Kóbor Tamás 1999: 255. pp.

²⁴ SZABÓ László dr. 1916: 103–104. pp.

emelés tölem – M.J.) írja a *Rovás-t*, felelős szerkesztőnk az, a ki a vele közölt és általa is jónak ítélt szövegért a felelősséget egymaga (kiemelés az eredetiben – M.J.) vállalja és viseli.”²⁵ A másik szövegrész egy konkrét *Rovás*ra vonatkozik, s összefügg az 1904 végére már nagyon kiéleződött belpolitikai helyzettel – néhány hét múltán az 1875 óta egyfolytában kormányzó Szabadelvű Párt elveszti a választásokat, s megbukik a Tisza-kormány. A parázsló belpolitikai viták közepette Gajári Ödön idézi a kormánypárti *Az Ujság* december 18-i számában az ellenzéki *Magyarország* egyik megjegyzését, amely szerint „*Tisza ma közzétette* lapjában (kiemelés az eredetiben – M.J.) *memorandumát, melyet Bánffyhoz intézett*”. A felelős szerkesztő Gajári határozottan reagál: előbb megjegyzi, tanúja volt a Házban lezajlott jelenetnek, s hogy ez mily benyomást tett rá, azt *megírta* (kiemelés tölem – M.J.) lapja „mai kiadásának első *Rovásában*.” S nem marad el az önállóságára büszke lapcsináló indulatos reagálása sem, hiszen közli, hogy „*Tisza tudta és akarata nélkül, talán Tisza akarata ellenére*” tette közzé a memorandumot, „*mert arra nézve, hogy Az Ujság-ban mit, mikor és miként közöljek, direktívát senkitől, még gróf Tisza Istvántól sem fogadok el.*”²⁶

Mikszáthtól eltérően, tárcáiban Kóbor többnyire nem politizált. Irodalmi, szépiroi ambícióit és tehetségét élte ki a vonal alatt, az első oldalon kezdődő vagy a belső oldalakon elhelyezett tárcáiban, akár a széplány unokáját zarnokian fogva tartó nagymamáról, akár a férjes asszonyt hevesen ostromló férfiről, vagy a feleségét megcsaló nagyságos úrról írt.²⁷ Ez utóbbi kettőben a színpadi szerző is megcsillogtatja tehetségét, mert párbeszédes formájúak. De a nem vonal alá – az oldal hosszában függőlegesen – tördelt írások jó része is, miként már említettem, tárcának minősíthető mai műfajismereti fogalmaink szerint. Legálább két álnéven tesz közzé ilyen írásokat: *Cras*²⁸ és *Riporter* mögött is Kóbor rejtőzik, aki ezekben az írásokban is előszeretettel használja a párbeszédes formát. E függőlegesen tördelt tárcák jobbára rövidebbek vonal alatti társaiknál, amelyek olykor terjengősnek tűnnek a mai olvasó számára, de a virtuóz íráskészség többnyire ma is élvezhetővé teszi őket, akár Kóbor a szerző, akár más.

Ahogy a *Rovás* párját ritkítja a honi hírlapirodalomban, szintén ritka, mint a fehér holló Kozma Andor²⁹ formai újítása: Koboz álnéven a vonal alatti tárca

²⁵ *Az Ujság*, 1904. február 4. 16. p.

²⁶ *Az Ujság*, 1904. december 18. 1–2. pp.

²⁷ Kóbor Tamás: A pók. *Az Ujság*, 1904. május 22. 5–7. pp. Uő: Ostrom. Uo. 1904. május 4. 1–3. pp. Uő: Az egyensúly. Uo. 1904. augusztus 20. 1–3. pp.

²⁸ Cras [Kóbor Tamás]: Családi idillek. Ő nagysága boldogtalan. *Az Ujság*, 1904. november 13. 9. p. Uő: Uj-Bizáncz. Történelmi dráma semmi felvonásban. Uo. 1904. július 6. 9. p.

²⁹ Kozma Andor (1861–1933) költő, publicista. Édesapja leveldi Kozma Sándor főügyész, ügyvéd, bíró. Kozma Andor jogot hallgatott, majd az Első Magyar Általános Biztosító Társaság tisztviselője, később főtitkára lett. Első versei a Borsszem Jankóban jelentek meg. A Hét belső munkatársa volt, számos lapnak rendszeresen dolgozott. 1893-tól a Kisfaludy Társaság tagja.

helyén, az első oldalon vasárnaponként versben beszél el a hét eseményeit: képileg erős, sokszor szatirikus hangvétellű, szellemesen csipkelődő szövege többnyire aktualitásokban gyökerezik. Íme, néhány példa: *„Van pártvezér nem egy, de sok,/ Mind fontosok s mind okosok/ (...) Mért éltetik csak szóval/És nem valódi jóval?”* – mármint a hont; egy másik Koboz-krónika úgy véli, *„S az a híres Nyugat, /Mely minket mint barbárt ugat,/ Az oly igen külömb-e nálunk?”*; egy ízben Koboz-Kozma a javában dúló orosz-japán háborút meg a parlamenti csatákat állítja párhuzamba: *„Első hősi kötelesség,/ Hogy az ember el ne essék...”*³⁰A sok lapba dolgozó Kozma a verses krónikákon kívül vonal alatti és feletti tárcákat is írt *Az Ujságba*, a Koboz mellett Andronicus volt a leggyakrabban használt álneve. Kozma Andorként jegyezte azt a mai fogalmak szerint minden szempontból tárcának minősíthető, nem vonal alatti írását, amelyben arról értekezik, hogy az osztrák fővárost Bécsnek vagy Wiennek mondjuk-e, s eközben teszi szövé a „magyarkodást mindenáron”³¹

Végül az „ötökhöz” tartozott Kenedi Géza, aki a *Pesti Hírlapot* váltotta föl *Az Ujsággal*.³² Miként Buzinkay Géza idézi, őt tartották a magyar sajtóélet legtisztább erkölcsi mércéhez ragaszkodó tagjának, akinek *„egy ideálja van, s az egy becsületes, kitisztult, minden ízében magyar közmorál.”*³³ A többiekhez hasonlóan Kenedi is rengeteget dolgozott a lapba, az első oldalas tárcákon kívül jócskán tellett energiája a belső oldalakon nem tárcaszerűen tördelt tárcákra, amelyeket általában álneven jegyzett; két leggyakoribb álneve Quintus és Gleicha.³⁴

Jobbára hosszú, akár a negyedik oldalra is átnyúló tárcáiban szívesen elmélkedik az akkori idők fontos társadalmi kérdéseiről, s kerüli a frázisszerű, sokak által készpénznek vett sztereotípiákat: *Az életpályákról* című írásában védelmébe veszi a középkort, arról értekezvén, hogy kalmároknak, iparosoknak, parasztoknak akkor is volt lehetőségük a társadalmi fölemelkedésre; másik tárcája szinte

1900-tól tíz éven át Európában utazgatott. 1910-től nyolc évig országgyűlési képviselő, Tisza István híve. Verses kötetei mellett főbb művei közé tartozik: *Báró Eötvös József, a költő emlékezete* (1913), *Honfoglalás* (1925), *Petőfi* (1927). Magyar Nagylexikon, 11. köt.402. p.

³⁰ Az idézetek sorrendben: Koboz [Kozma Andor] : Koboz krónikája. *Az Ujság*, 1904. január 3. 1. p., Uő: uo. 1904. december 18. 1. p., Uő: uo. 1904. augusztus 14. 1. p.

³¹ Kozma Andor: Bécs-e, vagy Wien? (Magánvélemény.) *Az Ujság*, 1904. január 2. 9. p.

³² Kenedi Géza (1853–1935) ügyvéd, publicista, író. Pécsen és Budapesten jogot végzett; 1888-tól Budapesten ügyvédi gyakorlatot folytatott (az Áchim-perben a Zsilinszky fivérek védője). 1881-től a *Pesti Hírlap* szerkesztője, 1903-tól *Az Ujság* főmunkatársa. 1910-18-ban kormánypárti országgyűlési képviselő. A Tanácsköztársaság után a *Szózat*, a *8 Órai Újság*, 1926-tól a *Budapesti Hírlap* munkatársa. A Kisfaludy Társaság tagja (1921). Élesen szembefordult Ady költészetével. Főbb művei: *A Quarnero, Fiume és Abbazia* (1884); *Három elbeszélés* (1900); *Az élet könyve* (1900); *Szociológiai nyomozások* (1910); *Írások és tanulmányok* (1916). <http://www.netlexikon.hu/yrk/Ryrgenwm/7565>. (Letöltve: 2010. szeptember 16.)

³³ BUZINKAY Géza 2008:58.p.

³⁴ *Az Ujság*, 1904. február 4. 15. p.

esszének is beillik, s ebben a feminizmus feltétlen híveivel vitatkozik, „*a férfi és nő társadalmi hivatása, mindegyik a maga körében egyenrangú. Ellenben egalizálásuk mindig a nő nagyobb megterhelését jelenti.*”³⁵ Ezek az írásai az értekező próza felé mutatnak, gyakorta idézi kora legfontosabb társadalomtudósait, Spencert, Darwint és másokat. De Kenedi a szépen írásnak is mestere: erről tanúskodnak a belső oldalakon elhelyezett rövidebb cikkei vagy például *A nepauli istenek alkonya* című, első oldalon kezdődő tárcája.³⁶ A Himalája távoli kis országának száz év után is egzotikus világának legendáit elbeszélve Kenedi így festi le Bahadur király világszép feleségét: „*Vállain és keblén a Gaorizankar hava szállott meg. Beszédében a fenyveserdők örökös, édes suhogása. Hajában a narancserdők illata és vérében a gabonaföldeket érlelő nyári nap termékenyítő forrósága.*”

Terjedelmi korlátok miatt sok mindenre nincs módomban kitérni: nem tudom sorra venni az első oldalon induló többi tárcaszerzőt – *Az Ujság*ba is rendszeresen tárcanovellákat publikáló Krúdy Gyulát, a fiatalon elhunyt és a korabeli terjedelmeknél olykor rövidebb tárcát író Thury Zoltánt,³⁷ vagy például az inkább csak műkritikusként ismert Nyitrai Józsefet, aki Yartin álnéven olvasmányosan és nívósan megírt, satirikus hangvételű munkájában „sci-fi” módon értekezett arról, hogy összeomlott civilizáciánk a harmadik évezred elején miként kezd el fejlődni – visszafelé.³⁸ És nincs hely arra sem, hogy a belső oldalakon található és – mint említettem – bizvást tárcának minősíthető írásokat, amelyek az *Alakok* és a *Vacsora után* című sorozatban jelentek meg, sorra vegyem. Ha még hozzájuk számítom a közvetlenül a *Hírek* rovat előtt megjelenő, sokszor szignó nélküli, ugyancsak tárcaszerű írásokat, akkor megállapítható, hogy *Az Ujság* igazán nem szűkölködött igazi remeklésekben, különösen ha olyan kiváló mester írta őket, mint például – a már eddig említettek mellett – Vulpes (Kálnoki Izidor)³⁹ vagy Silenus (Szilágyi Géza dr.).⁴⁰ Kimaradnak ebből az áttekintésből a

³⁵ Quintus [Kenedi Géza]: Az életpályákról. *Az Ujság*, 1904. július 5. 1–3. pp. és Kenedi Géza: A feminizmus, még egyszer. *Az Ujság*, 1904. október 5. 1–4. pp.

³⁶ Kenedi Géza: A nepauli istenek alkonya. *Az Ujság*, 1904. június 2. 1–4. pp.

³⁷ Thury Zoltán (1870–1906) újságíró, író 1891–93 között a *Kolozsvár*, a *Szegedi Napló*, a *Pécsi Napló* munkatársa, 1893–95-ben Münchenből tudósít, majd belmunkatárs a *Pesti Naplónál* (1895), a *Budapesti Naplónál* (1861–1904), végül haláláig a *Nap* belmunkatársa. BUZINKAY Géza 2009: 413. p.

³⁸ Yartin [Nyitrai József]: Jupiter homloka. *Az Ujság*, 1904. szeptember 23. 1–3. pp. A festőművészi pályához vonzó Nyitrai Józsefnek (szül. feltehetően 1860 körül – 1946) Gulyás Pál szerint több álneve is volt *Az Ujság*ban: Kráter és Flaneur. GULYÁS Pál 1978: 164., 264. pp.

³⁹ Kálnoki Izidor (1863–1930) hírlapíró. Különböző lapokba dolgozott, majd főmunkatárs lett *Az Ujságnál*. Cikkeinek javarésztét Vulpes álnéven írta. *Uj Idők Lexikona*, 13–14. köt., 3608. p.

⁴⁰ Szilágyi Géza (1875–1958) költő novellista, Nagyváradról kerül Budapestre, ahol 1901-ben ügyvédi vizsgát tesz. Költőként Adyra is hatott. Több mint harminc évig volt különböző újságok nélkülözhetetlen rovatvezetője vagy helyettes szerkesztője, majd német hírügynökség magyarországi tudósítója. <http://mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/irodtud/magyarir/html/szilagyi.htm>.

tárcától az esszé felé nyújtózó írásművek is, közülük is elsősorban D'Artagnan⁴¹ (gr. Vay Sarolta) rendkívüli művelődéstörténeti tudásanyagot fölhalmozó, élvezetes stílusban megírt munkái.

Ha megfejteni próbáljuk *Az Ujság* gyors térnyerésének és hangsúlyozott Tisza-pártisága mellett is népszerű mivoltának a talányát – hiszen a liberális magyar sajtó kifejlődésének virágkorában nem lehetett könnyű megkapaszkodni, sőt tartósan olvasókat nyerni a piacon –, akkor a megfejtés egyik kulcsát alighanem a korban igen népszerű tárca műfajában leljük meg. Pontosabban abban, hogy a műfajt túlnyomórészt – mert persze nem állítom, hogy csak remeklések jelentek meg, akadnak olykor-olykor gyenge, nyögvenyelős fogalmazású írások – kitűnő szerzők művelték, akik birtokában voltak mindazoknak az erényeknek, amelyeket Móricz fölsorolt, és ráadásul óvakodtak az elcsépelet vélekedések frázisszerű ismételtetésétől. Eredetiség, gondolati lelemény, önálló véleményalkotás társult a magas szintű (újság)írói kvalitásokhoz. A mából és a mai viszonyokból visszanézve *Az Ujság* bő egy esztendő termésének tanulmányozása után csak azt mondhatom, szerkesztő és olvasó ennél nívósabbat ma sem kívánhat(na).

Felhasznált irodalom

- BUZINKAY Géza 2008: *Magyar hírlaptörténet 1848–1918*. Budapest: Corvina
BUZINKAY Géza 2008a: Budapest sajtófőváros. In: *MédiaÁsz. Hirdetési Árak és Szolgáltatások*. Budapest: S&S Karakter Reklám és Kereskedelmi Kft. XVII.év.1. szám, 32. kiadás, 57–58. pp.
BUZINKAY Géza 2009: *Hírharang, vezércikk, szenzációs riport*. (szerk.–): Budapest: Corvina
GULYÁS Pál 1978: *Magyar írói álnév lexikon*. Budapest: Akadémiai
KÓBOR Tamás 1999: Kóbor Tamás, Budapest regényírója. Szerk.: Sánta Gábor. *Budapesti Negyed* 1999. VII. évf. 1. sz.
KOZÁRI MÓNICA 2009: *A dualizmus kora 1867–1914*. Budapest: Kossuth
Magyar Nagylexikon 2000: Budapest: Magyar Nagylexikon Kiadó
MÓRICZ ZSIGMOND 1910: Mikszáth Kálmán. *Nyugat* 1910, III. évf. I. köt. 713–717 pp.
ROMSICS Ignác 2005: *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris

Gulyás Pál lexikonja szerint a Silenius mellett a Verus álnév is őt rejti. Gulyás Pál 1978: 394., 463. pp.

⁴¹ Vay Sarolta grófnő, többnyire Vay Sándor gr. néven hivatja magát (1859–1918) a kor számos lapjába publikál, elsősorban a XVIII. és XIX. század társadalmi életét, műveltségi viszonyait, szokásait, jelesebb viszonyait örökítette meg. Férfias viselkedésével a szabad női értelmiségi lét mellett tüntetett. Ld. bővebben: Steinert Ágota Utószó. In: VAY Sarolta 1986: 500–503. pp.

RÓNA Lajos 1930: *Harminc év az újságíró-pályán*. I–III. köt. Budapest: a szerző kiadása
SZABÓ László dr. 1916: *A modern újságírás*. Budapest: Dick Manó kiadása
Új Idők Lexikona 1938–1942: Budapest: Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt.
VAY Sarolta 1986: *Régi magyar társasélet*. Budapest: Magvető
<http://mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/irodtud/magyarir/html/szilagi.htm>
(letöltve: 2010. szeptember 26.)